

Ольга ШЕСТОБУЗ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблеми формування комунікативних умінь, зв'язного мовлення та спілкування знаходяться під пильною увагою психологів і педагогів, вагомість також надається мовленнєвій і комунікативній готовності учнів до навчання. Ступінь сформованості комунікативних умінь молодших школярів є різним і потребує систематичної роботи вчителя. Комунікативні вміння за своєю суттю відзначаються багатогранним проявом, тому потребують виокремлення основні комунікативні та мовленнєві вміння з позиції досягнення навчально-виховних завдань.

Дослідники Г. Балл, І. Бех, О. Киричук, Г. Костюк, Т. Піроженко, В. Рибалка, І. Синиця, Г. Чайка, Т. Чмут та ін. у своїх працях розкривають питання комунікативного та мовленнєвого розвитку особистості, висвітлюють аспекти спілкування та комунікації учнів у навчальній пізнавальній і практичній діяльності.

Комунікативні вміння під час навчально-виховної діяльності спрямовуються на певні позиції та думки співрозмовників, розкривають інтелектуальний бік комунікативного процесу взаємодії.

У міжособистісних відносинах необхідно:

- усвідомлювати конкретні думки, позиції та запити з питань для обговорення;
- враховувати позицію співрозмовника, навіть якщо вона відрізняється від власної, виявляти повагу до думки іншого;
- розуміти суть і зміст оцінювання результатів певної взаємодії та підходів у комунікативних діях;
- охопити різні погляди та думки, виробити вміння доводити власну позицію.

Спрямованість комунікативних умінь на узгодженість зусиль для досягнення навчально-виховної мети, у процесі організації навчальної діяльності базується на виокремленні вмінь:

- узгодження дій знаходження спільних вирішень питань;
- чіткого пояснення власних думок, переконанням та зміні поглядів і позицій;
- виявлення доброзичливого ставлення під час мовленнєвих і комунікативних ситуацій;
- взаємної співпраці учнів у процесі виконання навчально-виховних завдань.

Мовленнєві дії молодших школярів під час передачі інформації спрямовуються на розуміння та засвоєння комунікативного змісту з можливістю:

- звертання до співрозмовників чіткими та зрозумілими висловлюваннями з урахуванням їхніх комунікативних умінь;
- здійснення рефлексії власних дій як досить повного відображення змісту мовлення та комунікативних дій;
- оволодіння вміннями отримувати необхідну інформацію завдяки чітким питанням від співрозмовників під час певної діяльності [2].

Здійснюючи характеристику вікових особливостей формування комунікативних умінь молодших школярів, потрібно звернути увагу, що приділення уваги формуванню мовлення учнів може мати ризики у гальмуванні цього процесу, що призводить до незначних результатів.

Вагоме значення має вербальне навчання, що базується на використанні мовленнєвих засобів у навчальній діяльності та мовлення у процесі спілкування, а також на застосуванні індивідуального підходу у навчанні та співробітництві між учнями початкових класів.

Організація навчальної діяльності повинна допомагати молодшим школярам в ефективному самовираженні найбільш успішними способами. Тому метою вчителя має бути забезпечення формування комунікативних умінь учнів, ґрунтовність в оволодінні ними новим навчальним матеріалом, який враховується у творчих мовленнєвих завданнях.

Звичайно, вчитель має дотримуватися особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу, в якому відзначаються унікальні можливості та індивідуальність кожної дитини, сприяти розвитку творчості учнів, виявляти їхні індивідуальні здібності, а процес взаємодії між учителем та молодшими школярами має враховувати таку специфіку [1].

Молодшим школярам потрібно пропонувати навчальні завдання з проявом індивідуальних особливостей, здійсненням організованого творчого процесу в роботі з мовленнєвими та комунікативними

завданнями, вправами для ефективного створення емоційно комфортних умов для самовираження учнів.

Забезпечення в навчально-виховному процесі потребують усвідомлення дітьми основних правил спілкування на уроках, здійснення під час взаємодії чіткого контролю виконання цих правил з:

- вільним проявом самовираження та самореалізації;
- виявом самостійності у процесі творчості без оцінювання, порівняння, критики;
- проявом захоплення своєю діяльністю;
- результатами діяльності, які потребують особливого відзначення.

Доцільно на уроках у процесі взаємодії враховувати особливості, які визначають емоційність, унікальність, самовираження, успішність, спільну творчість в навчально-виховному процесі [3].

У навчально-виховному процесі самореалізація учнів здійснюється постійно у взаємодії з розвитком творчості. Для молодших школярів має бути наявною можливість втілювати творчий потенціал за власними прагненнями, без нав'язування від оточуючих. У процесі виконання творчих навчальних завдань, які запропоновані вчителем, реалізуються власні задуми та ідеї, виявляється усвідомлення своїх можливостей, формується самостійність і здатність застосовувати різні способи діяльності, засоби висловлення емоцій і почуттів.

Для молодших школярів важливим є значення їхніх емоційних переживань і відгуків. У період молодшого шкільного віку накопичується досвід емоційних реакцій на конкретні ситуації, які відбувається у процесі навчання. Так, організація спільної діяльності сприяє проявам емоційних переживань. Сприймання учнями особливостей навколишньої дійсності та комунікативні взаємини пов'язуються з емоційним станом, естетичними реакціями та переживаннями.

В основі міжособистісних взаємин знаходяться емоційні переживання. З початком навчання учні початкових класів перебувають у колективі, який формується. Поступово відбуваються ускладнення та розвиток взаємин у колективі молодших школярів, зміни у системі їхніх норм і цінностей, специфіці спілкування.

Роль колективу для молодших школярів має ознаки реального світу, в якому перевагу мають міжособистісні взаємини та спілкування. Тому, індивідуальні зміни серед учнів у колективі можливі швидше, ніж в кожній дитини окремо.

У процесі навчання відбувається оволодіння комплексом умінь і навичок, які є важливими для становлення учнів початкових класів у міжособистісних взаєминах, зокрема:

- успішністю під час взаємодії з однолітками з розумінням, визнанням і прийняттям оточуючих;
- усвідомленням власної ролі у колективі учнів у процесі взаємодії, виконанні навчального завдання в групі;
- прагненням до спілкування під час спільного виконання навчального завдання з розвитком умінь домовлятися, висловлювати власні ідеї та задуми, слухати інших;
- вирішенням проблемних ситуацій у колективі зі знаходженням відповідей кожним школярем та успішним спільним результатом;
- налагодженням міжособистісних взаємин і довіри в колективі з підтримкою учнів один одного, проявом згуртованості та прийняттям спільного успіху в навчальній діяльності.

У навчально-виховному процесі потрібно збагачувати знання та усвідомлення дітей різних форм самовираження, способів демонстрації мовних засобів під час спілкування, правил і норм комунікативної взаємодії, прийомів самовираження у практичній діяльності.

Доцільно учням пропонувати різноманітні завдання з мовленнєвими та комунікативними ситуаціями та вправами, роботою з текстами, розгадуванням ребусів, кросвордів, загадок. Розвиток умінь дітей аналізувати, узагальнювати, здійснювати класифікацію відбувається з використанням мовленнєвих завдань.

Таким чином, ефективність уроків, метою яких є формування комунікативних умінь учнів з використанням мовленнєвих засобів, залежить від взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих факторів, зокрема: різноманітності змісту навчально-виховного процесу, чіткості під час вибору форм, методів і засобів діяльності з розвитку комунікативної активності, творчості вчителя, позитивного ставлення до результатів діяльності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
2. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра: Монографія. Київ: Міленіум, 2006. 336 с.
3. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ: Магістр, 1997. 255 с.